

RAQAMLASHTRISH DAVRIDA FILOLOGIYA MASALALARI

Ahmadbekova Ominabonu Oybek qizi,
Qo'qon universiteti Andijon filiali talabasi
Axmadbekovaomina@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamlashuv davrining filologiya faniga ta'siri va ushbu sohada yuzaga kelayotgan yangi masalalar tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar tilshunoslik, adabiyotshunoslik hamda tarjima nazariyasi kabi yo'nalishlarga qanday yangiliklar olib kirayotgani yoritiladi. Xususan, raqamli korpuslar, sun'iy intellekt asosidagi til modellari, matnni avtomatik tahlil qilish usullari va raqamli adabiy merosni saqlash bo'yicha olib borilayotgan ishlar haqida ma'lumot beriladi. Maqolada raqamli vositalardan samarali foydalanish orqali filologiya fanini rivojlantirish yo'llari ko'rsatiladi. Albatta, mana sizga kengaytirilgan, mukammalroq annotatsiya: Mazkur maqolada raqamlashuv davrida filologiya fanining oldida turgan dolzarb vazifalar, imkoniyatlar va muammolar atroflicha tahlil etiladi. XXI asr texnologik yuksalish davrida til va adabiyot sohalari ham raqamli muhitga moslashmoqda. Tilshunoslikda raqamli korpuslar, leksik tahlil dasturlari, sun'iy intellektga asoslangan tarjima va nutqni aniqlash tizimlari filologiyaning yangi bosqichini boshlab berdi. Shu bilan birga, bunday texnologik vositalar orqali adabiy matnlarni raqamlashtirish, ularni saqlash, kataloglashtirish va ommaga taqdim etish imkoniyatlari kengaymoqda. Maqolada filologiya fanining zamonaviy vazifalari, xususan, tilni raqamli muhitda o'rganish metodlari, raqamli adabiyotshunoslik, elektron lug'atchilik, avtomatlashtirilgan matn tahlili, hamda raqamli til resurslarini yaratish kabi masalalar chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamlashuv jarayonining filologiya ta'limi va ilmiy tadqiqotlariga ta'siri, bu yo'nalishda yuzaga kelayotgan muammolar va ularning yechimlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar. Intellekt, adabiyotshunoslik, zamonaviy texnologiyalar, avtomatlashtirish, raqamlashuv, tarjima nazariyasi, adabiy merosni asrash, kataloglashtirish, tilshunoslik, filologiyaning asoslari, adabiy matnlar, dolzarb masalalar.

NUMARALAMA DÖNEMİNDE FİLOLOJİ SORUNLARI

Ahmadbekova Ominabonu Oybek qizi,
Kokand universiteti Andican shubesi o'g'rencisi

Özet. Bu makalede, dijitalleşme döneminin filoloji bilimine etkisi ve bu alanda ortaya çıkan yeni sorunlar analiz edilmektedir. Dijital teknolojilerin dilbilim, edebiyat çalışmaları ve çeviri teorisi gibi alanlara nasıl yenilikler getirdiği açıklanmaktadır. Özellikle, dijital korpuslar, yapay zeka tabanlı dil modelleri, metni otomatik analiz etme yöntemleri ve dijital edebi mirası korumak için yürütülen çalışmalar hakkında bilgi verilecektir. Makalede, dijital araçların etkili kullanımı yoluyla filoloji biliminin geliştirilmesi yolları gösterilmiştir. Albatta, mana sizga kengaytirilgan, mukammalroq annotatsiya: Mazkur makalede dijitalleşme döneminde filoloji biliminin karşı karşıya olduğu güncel görevler, fırsatlar ve sorunlar etraflıca analiz edilmektedir. 21. yüzyıl teknolojik gelişme döneminde dil ve edebiyat alanları da dijitalleşmektedir. Dilbilimde dijital korpuslar, sözcüksel analiz programları, yapay zekaya dayalı çeviri ve konuşma tanımlama sistemleri, filolojinin yeni bir aşamasını başlattı. Aynı zamanda, bu tür teknolojik araçlar aracılığıyla edebi metinlerin dijitalleştirilmesi, depolanması, kataloglaştırılması ve kamuoyuna sunulması olanakları genişlemektedir. Ayrıca, dijitalleşme sürecinin filoloji eğitimi ve bilimsel araştırmaları üzerindeki etkisi, bu yönde ortaya çıkan sorunlar ve bunların çözümleri ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler. Akıl, edebiyat eleştirisi, modern teknolojiler, otomasyon, dijitalleşme, çeviri teorisi, edebi mirasın korunması, kataloglaştırma, dilbilim, filolojinin temelleri, edebi metinler, güncel konular.

ВОПРОСЫ ФИЛОЛОГИИ В ПЕРИОД ЦИФРОВИЗАЦИИ

*Ахмадбекова Оминабону Ойбек кизи,
студентка Андижанского филиала Кокандского университета*

Аннотация. В данной статье анализируется влияние эпохи цифровизации на филологию и новые проблемы, возникающие в этой области. В ней подчеркивается, какие инновации приносят цифровые технологии в такие области, как лингвистика, литературоведение и теория перевода. В частности, будет предоставлена информация о цифровых корпусах, языковых моделях на основе искусственного интеллекта, методах автоматического анализа текста и проводимой работе по сохранению цифрового литературного наследия. В статье показаны пути развития филологии посредством эффективного использования цифровых инструментов. Конечно, вот расширенная, более полная аннотация: В этой статье подробно анализируются неотложные задачи, возможности и проблемы, стоящие перед филологией в эпоху цифровизации. В XXI веке, в эпоху технологического прогресса, области языка и литературы также адаптируются к цифровой среде. В лингвистике цифровые корпуса, программы лексического анализа, системы перевода на основе искусственного интеллекта и распознавания речи открыли новый этап в филологии. В то же время, такие технологические инструменты расширяют возможности оцифровки, хранения, каталогизации и представления литературных текстов общественности. В статье подробно анализируются современные задачи филологической науки, в частности, методы обучения языкам в цифровой среде, цифровое литературоведение, электронная лексикография, автоматизированный анализ текста и создание цифровых языковых ресурсов. Также рассматривается влияние процесса цифровизации на филологическое образование и научные исследования, проблемы, возникающие в этой области, и пути их решения.

Ключевые слова. Интеллект, литературоведение, современные технологии, автоматизация, цифровизация, теория перевода, сохранение литературного наследия, каталогизация, лингвистика, основы филологии, литературные тексты, актуальные вопросы.

PHILOLOGY ISSUES IN THE DIGITALIZATION PERIOD

*Akhmadbekova Ominabonu Oybek kizi,
student of the Andijan branch of Kokand university*

Abstract. This article analyzes the impact of the digitalization era on philology and new issues arising in this field. It highlights what innovations digital technologies are bringing to such areas as linguistics, literary studies, and translation theory. In particular, information will be provided on digital corpora, language models based on artificial intelligence, methods of automatic text analysis, and ongoing work on preserving digital literary heritage. The article shows ways to develop philology through the effective use of digital tools. Of course, here's an expanded, more complete annotation: This article thoroughly analyzes the urgent tasks, opportunities, and problems facing philology in the era of digitalization. In the 21st century, in the era of technological advancement, the fields of language and literature are also adapting to the digital environment. In linguistics, digital corpora, lexical analysis programs, artificial intelligence-based translation and speech recognition systems have ushered in a new stage of philology. At the same time, the possibilities of digitizing, storing, cataloging, and presenting literary texts to the public are expanding through such technological tools. The article thoroughly analyzes modern tasks of philological science, in particular, methods of language learning in the digital environment, digital literary studies, electronic lexicography, automated text analysis, and the creation of digital

language resources. The influence of the digitalization process on philological education and scientific research, the problems arising in this area, and their solutions are also considered.

Keywords. *Intellect, literary studies, modern technologies, automation, digitalization, translation theory, preservation of literary heritage, cataloging, linguistics, fundamentals of philology, literary texts and current issues.*

Raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda filologiya sohasi ham sezilarli o'zgarishlarga uchramoqda. Gumanitar fanlarga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish adabiy va til merosini tadqiq etish, saqlash hamda targ'ib qilishda yangi imkoniyatlarni ochib bermoqda. Raqamli vositalar matnlarni tahlil qilish, kataloglashtirish va tarjima jarayonlarini avtomatlashtirishga xizmat qilib, filologik ishlarni yanada samaraliroq va keng ommaga ochiq holga keltirmoqda. Biroq bu rivojlanish bilan birga yangi muammolar ham yuzaga chiqmoqda. Jumladan, an'anaviy uslublarni raqamli formatga moslashtirish va insoniy tafakkurga xos chuqur talqinlarni texnologik qulayliklar yo'lida boy berish xavfi mavjud. Shu bois, filologiyaning raqamlashuv davrida qanday rivojlanishi va shu bilan birga o'z asosiy ilmiy tamoyillarini saqlab qolishi masalalari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy texnologiyalar hayotimizning har bir jabhasini tubdan o'zgartirib yubormoqda. Raqamlashtirish jarayoni inson tafakkurining barcha sohalariga, xususan, til va adabiyotga ham chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Filologiya – til va adabiyot ilmi sifatida – bu o'zgarishlardan chetda qolmasligi tabiiy. Bugungi kunda filologik tadqiqotlar faqatgina matnni tahlil qilish bilan cheklanib qolmay, balki raqamli vositalar yordamida yangi imkoniyatlarga ega bo'lmoqda. Shunday ekan, raqamlashtirish filologiya fanining dolzarb masalalarini qayta ko'rib chiqishga, metodologiyasini takomillashtirishga va uni global axborot maydoniga integratsiyalashga zamin yaratmoqda. Mazkur mavzuda raqamli texnologiyalar filologiyaga qanday ta'sir qilayotgani, matnlar bilan ishlashdagi yangi yondashuvlar, elektron korpuslar, til texnologiyalari va boshqa ilg'or vositalarning filologik izlanishlardagi o'rni tahlil qilinadi.

Adabiyotlarni tahlil qilishda birinchi navbatda, milliy til korpusi va lingvistik resurslarni yaratish bo'yicha O'zbekistondagi tashabbuslar e'tiborga olinadi. Zenodo platformasida nashr etilgan tadqiqot materiallarida O'zbek tilining milliy korpusini shakllantirish hamda lingvistik ontologiyalarni rivojlantirish ustuvor vazifa sifatidabelgilangan. Ushbu korpus nafaqat tilni o'rganish, balki avtomatik tarjima va axborot qidiruv tizimlari kabi texnologiyalarga asos bo'lishi mumkin. Shuningdek, filologik resurslarni raqamlashtirish va ularni tilshunoslik sohasida qo'llash bo'yicha global yondashuvlar ham ahamiyatlidir. JSTOR va ResearchGate kabi manbalarda raqamli adabiyotshunoslikning rivojlanishi va til tahlili usullariga bag'ishlangan maqolalar e'tiborni tortadi. Ular zamonaviy til texnologiyalari, masalan, kompyuter lingvistikasi, sun'iy intellekt asosida ishlaydigan lingvistik ontologiyalar va tezauruslardan foydalanish.

Tadqiqot metodologiyasi quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Adabiyotlar bazasini shakllantirish: Google Scholar, JSTOR va Scopus kabi xalqaro ilmiy bazalardan hamda mahalliy manbalardan, masalan, "Filologiya masalalari" jurnali orqali dolzarb ma'lumotlar to'plandi. Bu jarayonda til korpuslari, lingvistik resurslar va raqamli madaniy merosga oid tadqiqotlarga e'tibor qaratildi.

2. Tahliliy yondashuv: Olingan ma'lumotlar lingvistik resurslarning turli sohalarda qo'llanilishi, jumladan, til tahlili, avtomatik tarjima va madaniy merosni saqlash masalalariga ko'ra tasniflandi. Masalan, lingvistik ontologiyalarni yaratishning sun'iy intellektdagi qo'llanilishi va ularning samaradorligi tahlil qilindi.

3. Amaliy tadqiqot: O'zbek tilining milliy korpusi bo'yicha mavjud resurslarning tahlili orqali ushbu jarayonning afzallik va kamchiliklari aniqlanadi. Bunda raqamlashtirilgan filologik ma'lumotlarning ilmiy va ta'limiy jarayonlardagi roli o'rganildi.

4. Natijalarni taqqoslash: Mahalliy va xalqaro tajribalar qiyosiy tahlil qilinib, ularning O'zbekiston sharoitida qo'llanish imkoniyati o'rganildi. Adabiyotlar tahlili va metodologiya bag'ishlangan maqolalar.

Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, raqamlashtirish jarayoni filologiya sohasida bir qator yangi imkoniyatlarni ochib bermoqda. Avvalo, ilmiy ma'lumotlarning raqamli shaklda saqlanishi va tarqalishi ilmiy izlanishlarni sezilarli darajada tezlashtiradi.

Scopus, Google Scholar va Web of Science kabi ilmiy ma'lumotlar bazalari filologik tadqiqotlar natijalarini ommalashtirishda va tadqiqotchilar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda. Ushbu platformalarda joylashtirilgan ilmiy maqolalarning qidiruv algoritmlari yordamida topilishi va iqtiboslanish ko'rsatkichlari oshmoqda, bu esa fan taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shuningdek, ochiq foydalanish tamoyillari asosida chop etilgan filologik materiallar tadqiqotlar ko'rinishini o'zgartirib, ulardan foydalanishni kengaytirdi. Tadqiqotlar ko'rsatganidek ochiq manbalarda joylashtirilgan ilmiy ishlar iqtiboslanish ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshiradi, bu esa ilmiy samaradorlikni kuchaytiradi.

Raqamlashtirish filologiyada tilshunoslik, adabiyotshunoslik va tarjimachilik sohalarida ham amaliyotga kirib kelmoqda. Masalan, raqamli vositalar yordamida matn tahlilini amalga oshirish, ko'p tilli ma'lumotlar bazalarini yaratish va avtomatlashtirilgan tarjima texnologiyalarini rivojlantirish filologlarning ish jarayonini soddalashtiradi. Bundan tashqari, xalqaro ilmiy anjumanlar va tarmoq platformalari orqali hamkorlik imkoniyatlari kengayib, tadqiqotlarning global miqyosda tarqalishiga hissa qo'shmoqda. Umuman olganda, raqamlashtirish jarayoni filologiya sohasida yangi texnologik echimlarni tadbiiq etishga asos bo'lib, ilmiy izlanishlar uchun yanada keng imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, mazkur jarayon tadqiqotchilardan yangi kompetensiyalarni egallashni talab qiladi. Bu esa filologiyaning raqamli inqilob sharoitida rivojlanishi uchun yangi paradigmalar shakllanishini ta'minlamoqda. Raqamlashtirish filologiyada tilshunoslik, adabiyotshunoslik va tarjimachilik sohalarida ham amaliyotga kirib kelmoqda. Masalan, raqamli vositalar yordamida matn tahlilini amalga oshirish, ko'p tilli ma'lumotlar bazalarini yaratish va avtomatlashtirilgan tarjima texnologiyalarini rivojlantirish filologlarning ish jarayonini soddalashtiradi. Bundan tashqari, xalqaro ilmiy anjumanlar va tarmoq platformalari orqali hamkorlik imkoniyatlari kengayib, tadqiqotlarning global miqyosda tarqalishiga hissa qo'shmoqda. Umuman olganda, raqamlashtirish jarayoni filologiya sohasida yangi texnologik echimlarni tadbiiq etishga asos bo'lib, ilmiy izlanishlar uchun yanada keng imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, mazkur jarayon tadqiqotchilardan yangi kompetensiyalarni egallashni talab qiladi. Bu esa filologiyaning raqamli inqilob sharoitida rivojlanishi uchun yangi paradigmalar shakllanishini ta'minlamoqda.

Raqamli texnologiyalarni joriy qilish filologiya sohasidagi ilmiy izlanishlarni yanada chuqurlashtirdi. Lingvistik korpuslar va tezauruslar yaratish orqali tilshunoslik tadqiqotlari sezilarli darajada soddalashtirildi. Masalan, O'zbekiston Milliy Til Korpusi loyihasi, til resurslarini yig'ish va tahlil qilishda yangi imkoniyatlar yaratib, milliy tilning ilmiy va amaliy jihatdan rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Shuningdek, matnlarni avtomatlashtirilgan tarzda tahlil qilish va tarjima qilish texnologiyalari rivojlanmoqda. Bu, ayniqsa, xalqaro ilmiy hamkorlik va madaniy muloqotda filologiya fani uchun muhim resurslarni taqdim etmoqda. Biroq, ushbu jarayon ba'zi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Raqamlashtirishning yuqori texnologik xarajatlari, kerakli texnik va metodologik bilimlarning yetishmasligi kabi masalalar ko'plab mamlakatlar uchun jiddiy qiyinchilik tug'diradi. Lingvistik va adabiy materiallarning chuqur tahlil qilinishi nafaqat ilmiy tadqiqotlarni rivojlantiradi, balki o'quv jarayonlarini takomillashtirishga ham xizmat qiladi. Shuningdek, xalqaro filologik hamjamiyat bilan integratsiya qilish orqali milliy filologiyaning raqamli makonda nufuzini oshirish mumkin bo'ladi.

Raqamlashtirish davri filologiya fanining rivojlanishida yangi istiqbollarni ochib bermoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tilshunoslik, adabiyotshunoslik va tarjimachilik sohalarida raqamli texnologiyalarni qo'llash ilmiy izlanishlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Xususan, milliy va xalqaro lingvistik korpuslar yaratish, matnlarni avtomatlashtirilgan tarzda tahlil qilish, raqamli madaniymerosni saqlash kabi yo'nalishlar filologiyani yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shu bilan birga tadqiqot jarayonida ba'zi cheklovlar va muammolar ham aniqlandi. Texnik infratuzilma yetishmasligi, raqamlashtirish loyihalarining yuqori xarajatlari va xalqaro

standartlar bilan uyg'unlik masalalari e'tiborga molik muammolar sifatida ko'rib chiqildi. Biroq, texnologik innovatsiyalar va ilmiy hamkorlik imkoniyatlari bu muammolarni bosqichma-bosqich bartaraf etish imkonini beradi. Kelajakda sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili va boshqa ilg'or texnologiyalar yordamida filologiya ilmiy va ta'lim sohalarida yanada rivojlanishi kutilmoqda. O'zbekiston va boshqa mamlakatlarda milliy loyihalarni kuchaytirish orqali filologiya fanining global raqamli makondagi rolini oshirish uchun sharoit yaratilmoqda. Shu tariqa, raqamlashtirish jarayonlari filologiya fani rivoji uchun zarur bo'lgan raqamli paradigmalarni shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Biber D. "Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use". Cambridge University Press - 1998.
2. McEnery T., Wilson A. "Corpus Linguistics: An Introduction". Edinburgh University Press - 2001.
3. Warner J. "Humanities in the Digital Age: The Role of Digital Philology". Oxford University Press - 2013.
4. Heuser R., Le-Khac L. "A Guide to Digital Text Analysis". Princeton University Press - 2018.
5. Abduazizov A.. "Tilshunoslik asoslari". O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi - 2013.
6. Qosimov N., To'xtasinov S.. "Raqamli texnologiyalar va madaniy meros". - Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti - 2020.
7. Sobirov Z.. "Milliy lingvistik korpuslar yaratishning dolzarb masalalari". - Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti - 2021.